

Litteratur

- Karl R. Popper (1972) *Objective Knowledge*, Oxford UP, Oxford (flera nya upplagor).
- Karl R. Popper (1973) "Indeterminism is Not Enough", *Encounter*, 40, No. 4 pp. 20–26.
- Karl R. Popper (1976) *Unended Quest: An Intellectual Autobiography*, Fontana/Collins, London (innehåller en del av Schilpp (1974)).
- K. R. Popper & J. C. Eccles (1977) *The Self and Its Brain*, Springer-Verlag, Berlin.
- P. A. Schilpp (utg.) (1974) *The Philosophy of Karl Popper*, Open Court, La Salle, Illinois.

Wlodzimierz Rabinowicz

Är inre egenskaper och relationer osägbara?

Den Wittgensteinska tanken om de inre egenskapernas och relationernas principiella osägbarhet har återupplivats i Sören Stenlunds nyutkomna bok (*Det osägbara*, Norstedts, Stockholm 1980; recenserad av Dag Westerståhl i *Filosofisk tidskrift* nr 1, 1981. Alla sidhänvisningar i denna artikel refererar till Stenlunds bok). I anslutning till Wittgensteins bok *Tractatus Logico-Philosophicus* (sv övers, Bonniers, Stockholm 1962; jfr tex aforism nr 4.122) skriver Stenlund:

I Tractatus' filosofi är det tingens inre (interna, formella, strukturella) egenskaper och relationer som visar sig (speglas, kommer till uttryck) i språket. Dessa inre förhållanden är osägbara. Det sägbara, det som vi uttrycker med språket, däremot, är att tingen har eller inte har vissa yttre (externa, egentliga) egenskaper och relationer (s 72).

Avsikten med denna artikel är att undersöka – och kritisera – Stenlunds argument för osägbarhetstesen. För att göra det måste vi emellertid först närmare förklara vad tesen ifråga egentligen går ut på. Vad är en inre egenskap? Och i vilket eller vilka språk är sådana egenskaper osägbara?

1. Inre egenskaper och relationer

Stenlunds anser att begreppet *inre egenskap* låter sig klargöras på flera olika sätt. Formuleringen

F är en inre egenskap hos a

kan tolkas i metafysiska termer (F tillhör a 's väsen), modala (a har F med nödvändighet), psykologiska (man kan inte föreställa sig a annat än som något som har egenskapen F), osv. I sitt argument för osägbarhetstesen förutsätter Stenlund emellertid en bestämd tolkning av formuleringen ovan – en kunskapsteoretisk sådan:

för att känna a (veta vad a är) måste man veta att a har egenskapen F (s 60).

Detta överensstämmer med formuleringen i *Tractatus*, 2.01231: "För att känna ett föremål behöver jag visserligen inte känna dess externa egenskaper – men jag måste känna alla dess interna egenskaper". Ett exempel: *Att vara en stad* är en inre egenskap hos London, ty man kan inte veta vad London är utan att veta att London är en stad.

Vad är en inre relation? Stenlund ger inget explicit svar på denna fråga, men jag tror att han skulle godta följande tolkning:

F är en inre relation mellan a_1, \dots, a_n

betyder

för att veta vad a_1, \dots, a_n är måste man veta att relationen F råder mellan a_1, \dots, a_n .

Ett exempel: *Att vara större än* en inre relation mellan talen två och ett, ty man kan inte veta vad dessa tal är för något utan att veta att två är större än ett.

Om F tillkommer a utan att vara en inre egenskap hos a kan vi säga att F är en *yttre* eller *extern* egenskap hos a . På ett analogt sätt kan vi tala om yttre (externa) relationer. För att illustrera: Att Buckingham Palace är belägen i London är en extern egenskap hos London, och att London är större än Uppsala är en extern relation mellan de två städerna.

Det bör påpekas att Stenlund definierar termen "extern" på ett annat sätt: De och endast de egenskaper och relationer är externa som är "sägbara", dvs som kan uttryckas med ett språk som uppfyller vissa villkor (jfr s 62 f). En sådan definition blir emellertid rimlig endast om osägbarhetstesen är korrekt – endast om inre egenskaper och relationer är "osägbara". Ty Stenlund förutsätter (s 58) att distinktionen inre-yttre (eller intern-extern) är ett motsatspar, så att ingen egenskap tillåts vara både intern och extern (med avseende på ett och samma föremål). Hans

definition av "extern" är därför olämplig i ett sammanhang i vilket osägarhetstesen själv står på spel.

Satsen "London är en stad" tillskriver London en viss inre egenskap. Satsen "2 är större än 1" fastställer en viss inre relation mellan talen två och ett. I fortsättningen kommer jag att kalla dylika satser för *inre egenskaps-* resp *inre relationsutsagor*.

2. Analytiska språk

Stenlund skriver:

Låt oss vidare betrakta notationen

$$F(a_1, \dots, a_n)$$

med läsningen: relationen F råder mellan objekten a_1, \dots, a_n . Vad jag vill fästa uppmärksamheten på här är inte notationen som sådan utan det sätt på vilket den kommit att uppfattas och användas under inflytande av den matematiska logiken och mängdteorin. (...)

Karakteristiskt för den vanliga användningen av denna notation är nämligen det att en sats av formen $F(a_1, \dots, a_n)$ uppfattas som sammansatt av $n+1$ stycken självständiga meningsbärande delar, nämligen de n singulara termerna a_1, \dots, a_n samt den allmänna termen $F(x_1, \dots, x_n)$. Man kunde formulera detta som en sorts semantisk princip:

Meningen hos en sats av formen $F(a_1, \dots, a_n)$ är bestämd av meningen hos delarna $F(x_1, \dots, x_n), a_1, \dots, a_n$ (s 62).

Jag skall i fortsättningen använda förkortningen "SP" för att referera till den ovannämnda semantiska principen. I följande stycke formulerar Stenlund ett viktigt korollarium till SP:

Den semantiska principen innebär att det alltid finns en logisk ordning i en semantisk analys (meningsförklaring, begreppsanalys, explikation – vad man nu vill kalla det) av en relationsutsaga. Satsens mening som helhet är bestämd av dess självständiga meningsbärande delar. Meningen hos dess delar måste därför *i princip* kunna förklaras och förstås före och oberoende av meningen hos satsen som helhet (s 63).

I synnerhet implicerar SP att följande princip, som jag skall kalla "K", gäller:

I en teoretisk analys eller förklaring av betydelsen hos en sats av formen $F(a_1, \dots, a_n)$... måste ... innebörden hos termerna a_1, \dots, a_n principiellt kunna anges och förklaras oberoende av betydelsen hos $F(a_1, \dots, a_n)$ som helhet, eller – med ett språk som en modärn fackfilosof bättre förstår – en definition eller explikation av innebörden hos termerna a_1, \dots, a_n kan ej förutsätta eller referera till innebörden av satsen $F(a_1, \dots, a_n)$ (s 64).

Ty, fortsätter han,

i annat fall skulle vi, för någon av termerna a_i , ha följande situation: Satsen $F(a_1, \dots, a_n)$ förklaras i termer av meningens hos satsen $F(a_1, \dots, a_n)$. Förklaringen skulle gå i cirkel och en sådan förklaring är åtminstone ingen acceptabel *teoretisk* förklaring eller logisk analys. (s 64 f).

Som vi kommer att upptäcka spelar principen K en central roll i Stenlunds argument för osägarhetstesens.

Låt oss använda frasen "analytiskt språk" för att beteckna varje språk som styrs av den semantiska principen SP. (Beteckningen "analytiskt språk" förekommer inte i Stenlunds bok men det förefaller mig att han skulle uppfatta den som lämplig.) Analytiska språk kan kontrasteras med "syntetiska" eller – om man så vill – "holistiska" språk, i vilka meningsförklaringen ibland går från helheten till delarna och inte tvärtom. De språk som har studerats av modern logik har normalt varit av analytisk karaktär. (Predikatlogikens språk kan väl uppfattas som paradigmiskt i detta avseende.)

Såvitt jag förstår, kan Stenlunds osägarhetstesens formuleras sålunda:

Osägarhetstesens: Inre egenskaps- eller relationsutsagor kan inte förekomma i ett analytiskt språk.

Med andra ord: Analytiska språk saknar nödvändiga resurser för att kunna tillskriva objekten inre egenskaper och relationer.

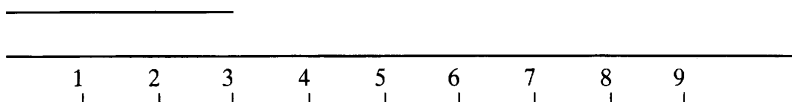
Stenlund anser samtidigt att inre egenskaper och relationer mycket väl kan tillskrivas objekten i *vardagsspråket* (jfr tex s 63). Hans argument för osägarhetstesens kan därför också uppfattas som ett argument mot åsikten att vardagsspråket styrs av principen SP, eller – med andra ord – mot åsikten att varje sats i vardagsspråket kan översättas till ett formellt analytiskt språk (jfr s 63 f).

3. Stenlunds argument för osägarhetstesens

Betrakta resultatet av att med en centimetergraderad stock mäta längden hos en sträcka s (som visar sig vara 3 cm lång) sådant det åskådliggörs i figuren nedan. Betrakta nu satsen:

Detta

s

visar att sträckan s är 3 cm lång.

Den egenskap som genom denna sats tillskrivs det sakförhållande som figuren framställer, är en inre egenskap hos detta sakförhållande.

Egenskapen är en inre egenskap ty det vore omöjligt att veta vad detta sakförhållande är för någonting utan att veta just det som satsen *som helhet* uttrycker.

I denna sats är figuren (betraktad syntaktiskt, som ett tecken) en del av hela satsen som syntaktisk företeelse. Men motsvarande gäller ej innehållsmässigt. Här är förhållandet snarare omvänt. Figuren har inte – i satsen – en innebörd som är självständig och oberoende av innebörden av satsen: Figurens mening *är* satsens mening.

(. . .) Satsens mening kan inte tänkas bestämd enligt den semantiska principen att meningen hos en sats är bestämd av meningen hos dess (syntaktiska) delar, ty figurens mening är, som sagt, satsens mening (s 66 f).

Att diskutera satser som innehåller figurer som sina beståndsdelar kan vara rätt besvärligt. Jag skall därför omformulera Stenlunds argument med hjälp av ett enklare exempel.

Antag 1) att L är ett analytiskt språk, och 2) att L innehåller en inre egenskapsutsaga. Som exempel kan vi ta utsagan "London är en stad". Vi förutsätter att denna sats har samma betydelse i L som den har i svenska. Antagandena 1) och 2) skall nu visas vara oförenliga med varandra.

Vi noterar först att den som känner till meningen hos ordet "London" måste veta att "London" refererar till London. Men för att veta det senare måste han veta vad London är. I så fall måste han veta att London är en stad, ty egenskapen att vara en stad är en inre egenskap hos London. Att London är en stad är emellertid meningen hos satsen "London är en stad". Det följer därför att meningen hos "London" inte kan anges och förklaras oberoende av meningen hos hela satsen. Förklaringen av innebörden hos en satskomponent förutsätter innebörden hos satsen som helhet. Att så är fallet strider mot principen SP, eller – närmare bestämt – mot principen K som utgör ett korollarium till SP. Satsen "London är en stad" kan därför inte förekomma i ett analytiskt språk. Givetvis kan samma argument tillämpas på *varje* sats som är en inre egenskapsutsaga. Och ett analogt resonemang kan föras för inre relationsutsagor. Osägarhetstesens följer.

Jag skall nu visa att det ovanstående argumentet är ohållbart. Vi börjar med en mindre allvarlig invändning för att sedan gå över till en annan, långt allvarligare.

4. Kunskap om referensen och kunskap om referenten

Det finns ett steg i Stenlunds argument som jag känner mig osäker på.

Steget ifråga kan formuleras så här: för att veta att en singular term a refererar till objektet x måste man veta vad x är. Eller, med andra ord: Kunskap om referensen förutsätter kunskap om referenten. Så, till exempel, måste man veta vad London är för att veta att "London" refererar till London. (Annars kan man inte argumentera att den som vet vad "London" refererar till måste känna till alla inre egenskaper hos London, och i synnerhet att han måste veta att London är en stad.) Kan detta vara riktigt? Låt mig ta ett exempel. En person kan veta att "solen" refererar till solen utan att veta att solen är en stjärna. Men samtidigt förefaller det som om man inte kan veta vad solen är utan att veta att den är en stjärna. Att vara en stjärna tycks vara en inre egenskap hos solen.

Och är det så säkert att man behöver veta att London är en stad för att veta vad namnet "London" refererar till? Räcker det inte om man vet att London är en ort (en stad eller en by) i England? Och ändå tycks det som om man inte kan veta vad London är utan att veta att den är en stad.

Stenlund kan undgå denna svårighet om han är beredd att närmare precisera eller modifiera sin tolkning av begreppet *inre* egenskap. En lämplig modifikation av detta slag kan t o m leda till att det tvivelaktiga steget i argumentet blir trivialt sant. Vi kan ju, om vi så vill tolka uttrycket

F är en inre egenskap hos x

som liktydigt med följande formulering:

För varje språklig term som refererar till x gäller att man inte kan veta vad termen ifråga refererar till utan att veta att termens referent har egenskapen F .

En sådan definition skulle ganska radikalt minska omfånget hos begreppet *inre egenskap*, med det förefaller ändå som om vissa egenskaper fortfarande skulle kunna uppfattas som inre bestämningar hos sina objekt. Den modifierade definitionen skulle därför inte göra osägarhetsesen helt tom. Ett exempel: Vilken språklig term vi än väljer som refererar till talet fem så förefaller det som om vi inte kunde veta vad termen ifråga refererar till utan att veta att termens referent är ett tal.

Emellertid är den föreslagna definitionen ganska otymplig och dessutom är jag inte säker på att Stenlund skulle vara villig att acceptera den. Jag skall därför i fortsättningen hålla mig till den ursprungliga tolkningen av begreppet *inre egenskap* och bortse från de svårigheter som denna tolkning tycks skapa för Stenlunds argument.

5. Kunskap om ett påstående och kunskap om en sats mening

Antag att för att veta meningen hos ordet "London" måste vi veta att London är en stad. Kan vi då verkligen dra slutsatsen att meningen hos "London" inte kan anges och förklaras oberoende av meningen hos "London är en stad"? Råkar vi här, med andra ord, verkligen i konflikt med korrollariet K?

Så fort vi reflekterar över denna fråga blir det klart att svaret måste vara nej. Antag att en engelsman som inte kan svenska konfronteras med den svenska satsen "London är en stad". Givetvis känner han till meningen hos "London" och han vet också att London är en stad. Men fördenskull behöver han ingalunda veta meningen hos den svenska satsen i dess helhet. Med andra ord: Vår engelsman känner till det påståendet som satsen "London är en stad" uttrycker, men han vet inte att denna sats uttrycker just detta påstående. (Samma invändning gäller Stenlunds eget exempel. Även om "figurens mening är satsens mening" så kan man ändå förstå figuren och därigenom inse det påstående som hela satsen uttrycker utan att veta vilket påstående som uttrycks av satsen.) Men i så fall har vi här inget motexempel mot korrollariet K. Åtminstone inte så länge vi ger K följande rimliga läsning:

K') I en förklaring av betydelsen hos en sats av formen $F(a_1, \dots, a_n)$ måste betydelsen hos termerna a_1, \dots, a_n principiellt kunna anges och förklaras utan att vi fördenskull förklarar vad hela satsen betyder, dvs utan att vi anger *vilket* påstående satsen $F(a_1, \dots, a_n)$ uttrycker.

Stenlunds argument skulle däremot gå igenom om vi tolkade K på ett annat sätt:

K'') I en förklaring av betydelsen hos en sats av formen $F(a_1, \dots, a_n)$ måste betydelsen hos termerna a_1, \dots, a_n principiellt kunna anges och förklaras utan att vi anger det påstående som satsen $F(a_1, \dots, a_n)$ uttrycker.

I förklaringen av betydelsen hos termen "London" behöver vi visserligen ej ange vilket påstående satsen "London är en stad" uttrycker, men vi måste (kanske) ange att London är en stad och därigenom måste vi ange det påstående som uttrycks av satsen ifråga. Såvitt jag förstår är det emellertid endast K', och inte K'', som utgör ett korrollarium till SP. Och om detta är riktigt så måste osägarhetstesen vara falsk.

Innebär detta att principen SP, och dess korrollarium K, kan tillämpas

i den semantiska analysen av vardagsspråket? Det vet jag inte. Det är fullt tänkbart att de inte kan det. Vardagsspråket är kanske inte alls ett analytiskt språk. Men hur det än förhåller sig med den saken så är det i alla fall klart att analytiska språk kan ta hand om inre egenskaper och relationer.

Bo Dahlin

Till kritiken av Sören Stenlunds "kritik" av den analytiska filosofin

Det är med stort intresse jag tar del av Dag Westerståhls recension av Sören Stenlunds bok *Det Osägbara*, lika stort som det med vilket jag läste Stenlund själv. Jag har i Stenlund äntligen funnit en svensk filosof som för sina kollegor förklarar precis det som jag själv önskar att jag kunde ha förklarat när jag för ett tiotal år sedan studerade filosofi – och slutade med det. Jag tror att *Det Osägbara* med all önskvärd tydlighet pekar ut varför det finns så få verkliga filosofer i Sverige, varför det i stället bara finns *fack* filosofer.

Jag anser att Westerståhls recension och kritik av *Det Osägbara* i själva verket är en *bekräftelse* på Stenlunds egna "teser", inte ett vederläggande av dem. Westerståhls fackfilosofiska kritik är nästan *förutsägbar* för den som förstått innehållet i *Det Osägbara*! Det är t ex förutsägbart att Stenlunds beskrivning (eller varför inte analys) av den analytiska filosofin kommer att uppfattas som ett *angrepp* på denna. För en analytisk filosof är det nämligen otänkbart att ord som "dum", "klåfingrig" och "ytlig" m m kan vara beskrivningar. Men om en läkare förklarar för sin patient att hans blindtarm är infekterad, hur ska det då gå för patienten om han rusar upp och säger: "Ni angriper mig!""? Situationerna är nämligen analoga. Stenlund beskriver ett slags *tänkande* som han kallar dumt etc, läkaren beskriver ett kroppsligt organ. Ingen av dem beskriver människan själv. Det är därför lika dumt (!) att uppfatta Stenlunds beskrivning av det analytiska tänkandet som ett angrepp, som det är att uppfatta läkarens diagnos som ett sådant. "Infektionen" gäller